

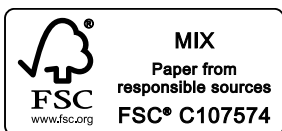
JUHA JÄRVELÄ

Tove Janssonin
Helsinki

MINERVA

JUHA JÄRVELÄ

Tove Janssonin
Helsinki

© Juha Järvelä ja Minerva Kustannus Oy, 2021.

www.minervakustannus.fi

Kuvat: Kuvien oikeuksien haltijat mainittu kuvien yhteydessä.

Ulkoasu: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-317-4

Painettu EU:ssa Balto Print, 2021

SISÄLLYS

Tove Janssonin elämän ja taiteen Helsinki	7
Helsingissä syntyneitä: Tove Jansson ja muumit	7
Tove Janssonin Helsinki pähkinänkuoressa	8
Tove Janssonin jalanjäljille Helsinkiin	11
Katajanokka	12
Lapsuuden Katajanokka	12
<i>Kuvanveistäjän tytär</i> – tarua ja totta Tove Janssonin lapsuudesta	16
Lapsuudenkoti – Luotsikatu 4	19
Tupakkakauppa Signora – Satamakatu 5	22
Tove Janssonin puisto	24
Uspenskin katedraali – Pormestarinrinne 1	26
Luistinrata Pohjoissatamassa	28
Kruununhaka ja Kluuvi	29
Presidentinlinna – Pohjoisesplanadi 1	30
Helsingin kaupungintalo – Pohjoisesplanadi 11–13	31
Suomen Pankin setelipaino – Rauhankatu 16	33
Taidesalonki (Bäcksbäckan galleria) – Unioninkatu 28	35
Ravintola Gambrini – Fabianinkatu 29	37
Pohjoismainen Yhdyspankki – Aleksanterinkatu 30–34	39
Stenmanin tytär -galleria – Pohjoisesplanadi 25	41
Hotelli Kämp – Pohjoisesplanadi 29	42
Galleria Fenestra – Pohjoisesplanadi 37	44
Akateeminen kirjakauppa – Pohjoisesplanadi 39	45
Stockmannin tavaratalo – Aleksanterinkatu 52	46
Salon Strindberg – Keskuskatu 7	48
Ateneum – Kaivokatu 2	49
Convolvulus (Viktor Janssonin veistos) – Kaisaniemen puisto	51
Viktor Janssonin taidetta Helsingissä	52

Pasila ja Taka-Töölö	56
Ravintola Tullinpuomi – Mannerheimintie 118	56
Auroran sairaala, lastenosastorakennus 15 B – Nordenskiöldinkatu 20	58
Tuulikki Pietilän Nordens-kiöldinkadun ateljee – Nordenskiöldinkatu 10 ..	60
Ateljee 1939 – Urheilukatu 18	62
Ravintola Lehtovaara – Mechelininkatu 39	63
Etu-Töölö	65
Lallukan taiteilijakoti – Eteläinen Hesperiankatu 14	65
Apollonkadun tyttökoulu (nyk. Minervaskolan) – Apollonkatu 12	68
Ensimmäinen oma ateljee 1937 – Vänrikki Stoolinkatu 6	70
Ateljee 1937–1938, 1940–1944 – Vänrikki Stoolinkatu 3	71
Ateljee 1939–1940 – Töölönkatu 14	73
Tove Janssonin Helsinki talvi- ja jatkosodan aikana	74
Helsingin taidehalli – Nervanderinkatu 3	77
Domus Academica – Hietaniemenkatu 14–16	79
Tove Janssonin hauta – Hietaniemen hautausmaa	80
Kamppi	82
Amos Andersonin taidemuseo – Yrjönkatu 27	83
Sam Vannin ateljee – Yrjönkatu 30	84
Julius Janssonin liike – Kalevankatu 1	86
Galleria Pinx – Bulevardi 6	88
Vanha kirkko –Lönnrotinkatu 6	89
Holger Schildts Förlags – Annankatu 16	91
Kansallisooppera (nyk. Aleksanterin teatteri) – Bulevardi 23–27	93
Kaivopuisto ja Ullanlinna	96
Kaivopuisto	97
Ursan observatorio.....	98
Helsinki Tove Janssonin kirjoissa	100
Suomen rakennustaiteen museo– Puistokatu 4	103
Merisatama	105
Villa Frenckell – Huvilakatu 1.....	107
Eteläsatama	110
Yhteisateljee 1936 – Tähtitorninkatu 4	113

Helsingin observatorio ja Tähtitorninmäki	114
Kaartinkaupunki ja Punavuori	116
Alvar ja Ragni Cawénin ateljeekoti – Fabianinkatu 3 B	117
Le Club du Sauna – Kasarmikatu 23	119
Lilla Teatern – Kasarmikatu 23	120
Vapaa taidekoulu – Kasarmikatu 46	122
Leikki II / Aallottaria (Viktor Janssonin veistos) – Kappeliesplanadi	123
Svenska Teatern – Pohjoisesplanadi 2	124
Bronda (Brondinin kahvila) – Eteläesplanadi 20	126
Merenneito (Viktor Janssonin veistos) – Eteläesplanadi 22	128
Bio Adams – Erottajankatu 15–17	129
Taiteilijain salonki – Pieni Roobertinkatu 16	130
Södeström & C:o kustantamo – Ratakatu 3	131
Brobanin koulu – Korkeavuorenkatu 23	133
Ateljeekoti 1944–2001 – Ullanlinnankatu 1	135
Tuulikki Pietilän ateljee – Kasarmikatu 26 C	140
Helsinki Tove Janssonin kuvataiteessa	142
Muut kaupunginosat ja lähikunnat	145
Helsingin diakonissalaitos – Alppikatu 2 (Kallio)	146
Korkeasaaren eläintarha (Mustikkamaa – Korkeasaari)	147
Essi ja Ben Renvallin huvila – Kulosaari	150
Hotelli Kalastajatorppa – Kalastajatorpantie 2 (Munkkiniemi)	151
Strömbergin tehtaas – Strömbergintie 1b (Pitäjänmäki)	153
Arabian keramiikkatehdas – Hämeentie 135 (Toukola)	155
Piisamirotan asuinsijat – Träskmossenin suoalue (Kauniainen)	157
Atos Wirtasen huvila – Eteläinen Heikelintie 3 (Kauniainen)	158
Helsinki elokuvassa <i>Tove</i> (2020)	159
Oscar Parlandin koti ja yksityisvastaanotto – Oscarinpolku 3 (Nikkilä, Sipoo)	162
Minne vielä Tove Janssonin jalanjäljillä?	164
Kiitokset	168
Lähdeviitteet	169
Lähteet	174

Tove Jansson ateljeessaan 1950-luvulla.

Kuva: Reijo Loppinen / Lehtikuva.

TOVE JANSSONIN ELÄMÄN JA TAITEEN HELSINKI

Helsingissä syntyneitä: Tove Jansson ja muumit

Tove Jansson oli taiteilija, jonka mielikuvi-
tus ylitti aikakausien ja paikkojen rajat. Hän
loi oman maailmansa, mutta kuitenkin eli ja
loi taidetta tiettyinä aikana ja tietyissä pai-
koissa. Hänen kotikaupunkinaan säilyi aina
synnyinkaupunki Helsinki, vaikka hän asui
myös muualla ja matkusti runsaasti. Kesät
Jansson vietti lapsuudestaan lähtien saa-
ristossa. Saaristokesistä hän joutui luopu-
maan vasta vanhuudessa voimien vähe-
tessä. Tutkija Sirke Happonen tiivistää, että
"Helsinki merkitsi hänelle talvea ja saaristo
kesää, aina lapsesta vanhuuteen asti".

Kesä ja saaristo oli Janssonille suoras-
taan todellisen elämän paikka. Hän on to-
dennut, että suomalainen saaristo on ollut
suurin inspiraation lahde. Sieltä oli todella
poikkeuksellista kaivata kaupunkiin. Hänen

kirjeistään löytyy kylläkin ainakin yksi poik-
keus. Kesällä 1964 hän kirjoittaa kuinka on
"Merkillistä että osa minua on suuntautu-
nut kaupunkiin kun tiedän, että sinä olet
siellä". Kirje oli tietenkin osoitettu hänen
elämäkumppanilleen Tuulikki Pietilälle.

Pietilä ja Jansson löysivät toisensa Hel-
singissä. Helsingissä Jansson tapasi myös
suurimman osan ihmisistä, jotka toimivat
inspiraationa muumihahmoille – vaikka
Jansson toki tähdensi, että vain Muumi-
mamma ja Tuutikki pohjautuvat suoraan
tiettyihin henkilöihin – hänen äitiinsä ja
Tuulikki Pietilään. Helsingissä ja sen lähi-
ympäristössä hän teki myös suuren osan
töistään. Ja on hänen kuuluisin luomuk-
sensakin sieltä kotoisin. Eräässä kirjees-
sä lapsille hän kertoi, kuinka Muumipeik-
ko oli "olemassa jo silloin, kun minä olin
pieni ja silloin hän asui kaakeliuunin taka-
na Helsingissä". *Taikatalvessa* näemmekin

Tuulikki Pietilä ja Tove Jansson vuonna 1960. Kuva: Wikimedia Commons.

muumien perhealbumista kuvan, joka on päivätty Helsingissä 1878.

Jo ensimmäisessä muumiteoksessa *Muumit ja suuri tuhotulva* käy ilmi, että muumien yhteiselo ihmisten kanssa on päättynyt keskuslämmityksen tuloon. Kun kaakeliuunit on purettu, muumit ovat joutuneet muuttamaan. Kaakeliuunit lämmittivätkin Tove Janssonin lapsuuden Helsinkiä – kotia **Luotsikadulla** Katajanokalla. Sellaisia ei enää löytynyt perheen myöhemmästä kodista **Lallukan taiteilijakodissa**, johon Janssonilla ei ollutkaan niin lämmintä suhdetta.

Tove Janssonin Helsinki pähkinänkuoressa

Tove Janssonin isä Viktor Jansson oli syn-typeräinen helsinkiläinen, samoin kuin äidinäiti, mutta isänisä oli Urjalasta. Tove Janssonin äiti, Signe Hammarsten Jansson, oli kotoisin Ruotsista ja asui merkittävän osan nuoruuttaan Tukholmassa. Janssonien kansainvälisyyteen sopivasti Tove Janssonin vanhemmat tapasivat ensi kertaa Pariisissa 1910. Sinne he matkustivat myös avioitumisen jälkeen yhdistetylle hää- ja opintomatalle 1913, jolla myös heidän tyttärensä sai alkunsa.

Signe Hammarsten saapui Helsinkiin ensi kertaa helmikuussa 1913. Hän oli tullut Tukholmasta laivalla Turkuun ja jatkanut sieltä junalla Helsinkiin. Ensimmäinen kokemus Suomen pääkaupungista olikin vanha rautatieasema, jonka viereen oli tällöin nousemassa Eliel Saarisen suunnittelema nykyinen päärautatieasema. Vastassa oli tuleva aviomies Viktor Jansson, joka vei hänet tapaamaan perhettään. Viktor Jansson oli elänyt suuren osan lapsuuttaan **Huberin talossa**, joka sijaitsi Kalevankadun ja nykyisen Mannerheimintien kulmauksessa. Hänen perheensä ehti asua monessa osoitteessa Kampissa ja Katajanokalla äidin jäätyä leskeksi 1892.

Parin mentyä Ruotsissa naimisiin Viktor ja Signe asettuivat Helsingissä asumaan Katajanokalle, osoitteeseen **Luotsikatu 4**.

Tytär Tove syntyi 9.8.1914. Hän eli koko lapsuutensa vanhempiensa ateljeekodissa ja sen merkitys korostuu Tove Janssonin 1968 ilmestyneessä teoksessa *Kuvanveistäjän tytär*, jossa hän hyödynsi omia lapsuuden ja nuoruuden muistojaan. Toki tämä tapahtui luovasti: moni myöhemmin vanhemmalle Janssonille tapahtunut asia sijoittuu teoksessa lapsuuteen Katajanokan kodissa. Kuvanveistäjän tyttärenä Toven kasvot päätyivät myös moneen paikkaan Helsingissä – hän toimi mallina useissa Viktor Janssonin julkisissa teoksissa.

Lapsuuden tärkeitä ympäristöjä Katajanokan lisäksi oli Kaartinkaupungissa osoitteessa Korkeavuorenkatu 23 sijainnut yksityinen **Brobanin koulu**, josta Janssonille ei jäänyt mieluisia muistoja. Koulun jälkeen Tove Jansson matkusti 15-vuotiaana

1930 Tukholmaan opiskelemaan taidetta. Hänen palatessaan perheen koti oli siirtynyt **Lallukan taiteilijakotiin** Töölöön. Kaupunginosasta tuli Janssonin elämän keskus noin kymmeneksi vuodeksi. Hänen ensimmäiset omat ateljeensakin olivat siellä, merkittävimpänä **Vänrikki Stoolinkatu 3:n ateljee**, johon hän muutti 1942 asumaan. Kaupunginosasta löytyykin paljon Janssonille läheisiä paikkoja, niin ravintoloita kuin myös **Helsingin taidehalli**, jossa Jansson osallistui näyttelyihin 1936 lähtien. Siellä hän tapasi myös taiteilija Sam Vannin, josta tuli hänen opettajansa ja seurustelukumppaninsa. **Vannin ateljee** Kampissa tuli Janssonille tutuksi.

Taideopintoja Jansson suoritti Helsingissä Suomen taideyhdistyksen piirustus-koulussa, jota kutsuttiin **Ateneumiksi**

Per Olov, äiti Signe Hammarsten ja Tove. Kuva: ©Tove Janssonin kuolinpesä.

rakennuksen mukaan, jossa se toimi. Jansson sai koulussa paljon ystäviä, joiden kanssa hän myös 1936 hankki ensimmäisen yhteisen ateljeen Ullanlinnasta osoitteesta **Tähtitorninkatu 4**. Ateneumissa hän tapasi esimerkiksi taiteilija Tapio Tapiovaaaran, jonka kanssa seurusteli sodan alkuvuosina keväeseen 1942 asti.

Merkittävimmäksi Janssonin miessuhdeeksi muodostui suhde kirjailija ja poliitikko Atos Wirtaseen. Suhde jatkui 1940-luvun lopulle asti. Tänä aikana ilmestyivät ensimmäiset muumiteokset. **Wirtasen huvilasta** Kauniaisissa tuli Janssonille tärkeä paikka. Hän löysi samaan aikaan myös oman konkreettisen paikkansa, kun sai kesällä 1944 haltuunsa torniateljeen osoitteessa **Ullanlinnankatu 1**. Siitä tuli hänen loppuelämänsä koti ja työpaikka.

Wirtasen kanssa seurustellessaan Jansson tapasi teatteriohjaaja Vivica Bandlerin, josta tuli Janssonin ensimmäinen naispuolinen rakastettu. Bandlerin kotitalo **Villa Frenczell** Huvilakadulla liittyi suhteen alussa rakkauden iloihin ja suruihin. Suhteen vaihtuessa ystävyudeksi talosta tuli paikka, jossa tapasi teatteriväkeä. Bandlerin kautta Jansson tutustuikin teatteripiireihin. Muuminäytelmiä nähtiin sekä **Svenska Teaternissa** että Bandlerin omistamassa **Lilla Teaternissa**.

Kun suhde sekä Wirtaseen että Bandleriin oli päättynyt, Tove Jansson koki Helsingin pienuuden. Naisten välisille tapaisille ei ollut paikkoja, eikä halua voinut

avoimesti osoittaa: homoseksuaaliset teotahan oli Suomessa kriminalisoitu 1970-luvulle asti. Jansson vitsailikin, että hän halusi suhteen naiseen, mutta ei voinut laittaa lehtenkään ilmoitusta, että kaipaa matkatoveria Lesboksen saarelle, koska ilmoitus luettaisiin kuitenkin, että Espooseen (ruotsiksi Esbo).

Lyhyempien seurustelusuhteiden jälkeen Jansson kuitenkin löysi elämänsä rakkauten, Tuulikki Pietilän 1956. Tämän **ateljeessa Nordenskiöldinkadulla** hän muun muassa kirjoitti *Taikatalvi*-romaanin. 1962 Pietilä muutti samaan taloon Janssonin kanssa, osoitteeseen **Kasarmikatu 26C**. Kaksikko löysi myös yhteisen kesäpaikan 1960-luvulla Klovharun saaresta Pellingin saaristosta.

Janssonin työelämään liittyviä paikkoja löytyy Helsingistä paljon. Sellaisia ovat esimerkiksi hänen kustantajansa **Södeströms** ja **Schildts**, muumien oheistavaroita tilannut **Stockmannin tavaratalo**, **Rakennustaiteen museo**, johon suuri muumitalo pääsi näytteille, tai **Arabian tehta**at, joka valmisti ensimmäiset muumimukit. Hän teki 1940–1950-luvuilla julkisiin tiloihin runsaasti teoksia eri puolille Helsinkiä. Osa niistä on yhä alkuperäisillä paikoilla, mutta useat ovat nähtävissä Helsingin kaupungin taidemuseon HAMin pysyvässä Tove Jansson -näyttelyssä.

Tove Jansson vietti elämänsä viimeisen vuoden vakavasti sairaana sairauskodissa **Diakonissalaitoksella**. Jansson kuoli 27.6.2001. Hänet siunattiin **Vanhassa**

kirkossa ja haudattiin perhehautaamaan **Hieta-**niemen hautausmaalle.

Tove Janssonin jalanjäljille Helsinkiin

Tove Janssonin elämäkerran kirjoittanut Tuula Karjalainen on todennut, että Janssonin tuotanto ”on niin mittava, että jokainen siitä kirjoittava miltei tukehtuu sen määrään”. Janssonin valtavasta tuotannosta ja tavattoman rikkaasta elämästä yksittäinen teos voikin tarjota vain välähdyksiä. Hänen elämänsä ja tuotantonsa ovatkin lähes loputon aarreaitta, josta tämän teoksen tulkinnot edustavat vain pientä raapaisua. Tällaisen teoksen kirjoittaja on yhdenlainen hemuli, joka kerää Janssonin teoksista ja elämästä paikkoja kokoelmaansa ja järjestelee niitä luokittelujärjestelmiensä mukaan – tässä tapauksessa maantieteen. Palojen irrottelu ei tee oikeutta teosten kokonaisuudelle, joten voi toivoa teoksen herättävän halun tarttua Janssonin teoksiin ja tekemään niistä omia tulkintoja.

Lukemisen helpottamiseksi tässä teoksessa käytetään Janssonin teoksista suomenkielisiä nimiä ja suomennettuja lainauksia. Tärkeää on tieteenkin muistaa, että Jansson teki työnsä ruotsiksi ja suomenkielinen asu on aina kääntäjien tulkintaa.

Teoksen rakenne muodostaa eräänlaisen kirjallisen kävelyretken Janssonin elämän ja

teosten Helsingissä. Lähtöpaikkana on Katajanokka, jossa Jansson vietti lapsuutensa. Sieltä kuljetaan Kruununhaan, Kluuvin, Töölön, Kampin, Kaivopuiston ja Ullanlinnan kautta Kaartinkaupunkiin, jossa Janssonin pitkäaikaisin koti, torniateljee, sijaitsee. Kaukaisempiin kaupunginosiin ja lähikaupunkeihin sijoittuvat pari kohdetta ovat teoksen lopussa.

Tove Janssonin Helsinki -kierroksista kirjoittanut tutkija Evgenia Amey toteaa kaupunkikierrosten olevan usein enemmän käytännöllisyyden kuin kohdehenkilön elämän kronologian mukaan järjestettyjä. Tove Jansson -kierroksellakin kronologian noudattaminen tarkoittaisi melkoista siksakkia ympäri kaupunkia. Niinpä tässäkin teoksessa kuljetaan karttojen mukaan. Tarkoituksena on tarjota sekä nähtävää, olemassa olevia kohteita, että viedä Janssonin elämän ja teosten kannalta merkittäviin paikkoihin, vaikka jäljet niistä olisivatkin paikan päältä jo kadonneet.

Jos teoksen kanssa haluaa kaupunkia kiertää, kannattaa muistaa mitä Jansson kirjoitti Italian matkallaan 1939 matkustamisesta. Hän koki matkustamisen oikealla tavalla olevan suurta taidetta, jota hän halusi oppia. Hän tarkoitti sanoillaan, että ei pidä vain ryntäillä katsomaan sitä, mitä ”pitää nähdä”, vaan kannattaa pysähtyä sen äärelä, mikä on kaunista, ja jäädä tutkimaan sitä taideteosta, minkä kokee itseään puhuttelevan. Tove Janssonin Helsingistäkin voi löytää omat paikkansa, jotka toivottavasti inspiroivat lukijaa kuten taiteilijaakin aikanaan.

KATAJANOKKA

- 1 Lapsuudenkoti Luotsikatu 4
- 2 Tupakkakauppa Signora – Satamakatu 5
- 3 Tove Janssonin puisto
- 4 Uspenskin katedraali – Pormestarinrinne 1
- 5 Luistinrata Pohjoissatamassa

Lapsuuden Katajanokka

Tove Jansson eli kaupunkilaislapsuutensa Katajanokalla. Janssonit muuttivat 1914 Luotsikatu 4:n ateljeehuoneistoon. Katajanokan maamerkin Uspenskin katedraalin ja jugendtalojen mielikuvituksellisten muotojen vaikutusta Janssonin tuotantoon voi

Tove Janssonin lapsuuden maisemia Katajanokalta. Luotsikatu 1900-luvun alussa.

Kuva: Museovirasto, Historian kuvakokoelma, M. L. Carstensenin kokoelma.

pohtia. Kun kadulla nostaa katsettaan ylöspäin, näkee paljon torneja, jollaisia Janssoninkin teoksissa on.

Kokoelmateoksessa *Adress: Helsingfors* (1994) julkaistussa tekstissä Tove Jansson kuvaa lapsuutensa Katajanokkaa. Näkökulma on lapsen samalla tavoin kuin *Kuvanveistäjän tyttäressä*. Kuvaavasti hän toteaa siinä, että kun Katajanokalta lähtee keskikaupungille, talot ovat tavallisia. Onneksi sinne ei tarvitse mennä usein.

Tärkeinä paikkoina nousee esiin muun muassa **tupakkakauppa Signora**, josta isä käy päivittäin ostamassa *Svenska Pressen*

-lehden ja askin Fennia-tupakkaa. Katajanokan puisto, nykyinen **Tove Janssonin puisto**, oli lapsen näkökulmasta pieni ja surkea. Lapsen kannalta mielenkiintoisimpia leikkipaikkoja saattoivatkin olla sellaiset, joita ei ollut sellaisiksi tarkoitettu: esimerkiksi sataman hiilikasat tarjosivat hyviä liukumäkiä. Katajanokka saattoi olla jännittävä paikka myös siksi, että 1900-luvun alussa Katajanokalla oli vain muutama asuinkortteli – pääasiassa se oli satamaa ja teollisuusaluetta. Tuotanto ulottui jopa asuinkortteleihin – esimerkiksi kahvia paahdettiin Janssonin kotitalon piharakennuksessa.

Kuvanveistäjän tyttären yksi muistettavimpia lukuja on 'Kivi', jossa pieni kertoja löytää hiiliröykkiön ja tavaravaunujen väliltä – siis satama-alueelta – ihmeellisen kiven: "Koko toinen kylki kimalsi hopeaa, ja jos hieroi pois hiilisirut, näki että hopeaa oli kiven sisässäkin. Se oli valtavan iso kivi ja pelkkää hopeaa eikä sitä ollut löytänyt vielä kukaan." Pieni tyttö lähtee kierittämään aarretta kotiin. Satamassa se ei herätä huomiota, mutta kadulla ihmiset katselevat. Autot ja raitiovaunukin ajavat ohi. Kadun ylitys on vaikeaa, pitää päästä raitiovaunukiskojen yli, ja kun pysähtyy niille hetkeksi, vaunun kuljettaja kilistää kilistämistään. Sitten Luotsikatua ylös. Tarinassa reitti nähdään konkreettisesti lapsen perspektiivistä.

Tove Jansson on muistellut, kuinka hänen lapsuudessaan Suomenlinnassa räjähti ammusvarasto. Isä lähti katsomaan onnettomuutta ja veti tyttärtään kelmassa

talviyössä. Jäällä lojui kranaatinkappaleita, joista yhden pieni Tove sai syliinsä vielä lämpimänä. *Kuvanveistäjän tyttäressä* hän kuvaa tapahtumaa:

”Silloin oli talvi kun isä ensimmäisen kerran näytti minulle tulipalonsa. Hän kulki etumaisena jään yli ja äiti tuli perässä ja veti minua kelmassa. Silloinkin oli sama punainen taivas ja samat mustat ihmiset juoksemassa ja jotakin hirveää oli tapahtunut. Jäällä lojui mustia teräviä esineitä. Isä keräsi niitä ja pani ne minun syliini, ne olivat kovin raskaita ja painoivat minun vatsaani.”

Kyse oli ilmeisesti Vasikkasaaren räjähdyksestä 1919. Suomenlinnan ja Santahaminan välisellä saarella räjähti ammusvarasto

Geselliuksen, Lindgrenin ja Saarisen suunnittelema talo (1897) Luotsikatu 1:ssä. Sen ”tutunoloinen” erkkeritorni näkyi suoraan vastapäiseen Janssonin lapsuudenkotiin. *Kuva: Yehia Eweis / Helsingin kaupungin-museo.*

Raitiovaunu kulki Luotsikadulle 1970-luvulle asti läpi nykyisen Tove Janssonin puiston. *Kuva: Museovirasto, Historian kuvakokoelma.*

tuhoten lähes täysin saaren rakennukset ja rikkoen ikkunoita läheisissä kaupunginosissa. Viisi vartiomiestä loukkaantui.

Tove Jansson peri jo pienenä isältään kiinnostuksen katastrofeihin. Hän on kertonut, kuinka tulipalo Katajanokalla sai kerran hänet lähtemään ulos niin suin päin, että unohti kokonaan pikkuveljensä Per Olovin, jota hänen olisi pitänyt vahtia.

Kuvanveistäjän tyttäressä Toven tärkeä leikkikaveri on naapurin poju. Hän oli Erik Tawaststjerna, myöhemmin musiikkitieteen professori, joka on myös muistelmissaan kertonut heidän leikeistään. Kerran iso paha poika käski heidän painua hiiteen ja heitteli heitä kivillä: ”Juoksimme henkemme edestä Rahapajankatua alas ja asetuiimme Luotsikadun alapäässä olevan maitokaupan näyteikkunan eteen nauttien ajatuksesta, että paha poika osuisi ikkuna-ruutuun ja joutuisi vaikeuksiin.”

Tove Janssonin äidin Signe Hammarsten Janssonin täytyi aina saada syntymäpäivänään 1.6. kukkiva tuomenoksa. *Kuvanveistäjän tyttäressä* tavan tausta selitetään: ”Äidin täytyy saada tuomenoksia syntymäpäiväksi, muuten hän kuolee. Niin on eräs mustalainen sanonut kun äiti oli viidentoista, ja siitä asti kaikilla on ollut kauhea vaikea tuomenoksien hankkimisessa. Joskus tuomi puhkeaa liian aikaisin ja joskus liian myöhään.” Näin oli tosiaan ollut, Signen äidillä oli ollut vahva usko selvännäköijihin ja hän oli uskonut ennustukseen. Oksien löytäminen oli tosiaan vaikeaa ja

Rahapajan kohdalla puistossa ollut suuri tuomi sai monena vuonna antaa osansa syntymäpäiväksi.

Kuvanveistäjän tyttären tapa antoi muistettavan kohdan. Eräänä vuonna torilla ei ollut tuomenoksia. Perheen kotiapulainen Anna keksii, että puistossa on valkoinen tuomi. Siitä voi käydä ottamassa,

Myös Luotsikatu 7:ssä (B. F. Granholm, 1903) oli kulmatorni, jonka tuntuisi voivan irrottaa omaksi pyöreäksi talokseen. Kuva: *Museovirasto, Historian kuvakokoelma, M. L. Carstensenin kokoelma.*

Tove, isä Viktor ja Per Olov. Kuva: ©Tove Janssonin kuolinpesä.

kunhan sen tekee pimeässä. Kuten muumiteoksissa, myös täällä ovat uhkana puistovahdit. Anna ja pieni tyttö lähtevät kahdestaan retkelle, vaikka tarinan Tove on kauhuissaan: ”ajattelin puistovahtia ja kaupunginvaltuustoa ja Jumalaa.” Hän toteaa Annalle, että isä ei tekisi tätä koskaan. Anna vastaa: ”Ei, herra se on niin porvarillinen”. Tove on ällistynyt, että isää saattoi sanoa porvarilliseksi. Porvarillinen on pahimpia haukkumasanoja heidän taiteilija-perheessään, mutta lapselle tulee ensi kertaa käsitys, että se voi tarkoittaa muutakin kuin taiteilijoiden ja ei-taiteilijoiden eroa.

Nykypäivän Katajanokalla tunnelma on monin tavoin erilainen kuin Tove Janssonin lapsuudessa. Enää ei ole kahvintuoksua ja hevosten kavioiden kopsetta, mutta raitiovaunu on yhä paras väline sinne kulkemiseen. Satamassa ei ole enää nostokurkia,

kun rahtilaivat ovat vaihtuneet suuriin autolauttoihin. Laivat eivät kulje enää höyryllä, joten hiiliröykkiöitä ei enää löydy leikkipaijaksi eikä satamaan saavu enää tavarajunia. Mielikuvitukselliset jugendtalot, jotka olivat uusia Janssonin lapsuudessa, ovat kuitenkin onneksi selvinneet niistäkin vuosikymmenistä, jolloin niitä ei arvostettu. Niitä katsellessa voi miettiä kuinka ne ovat vaikuttaneet lapsen mielikuvitukseen.

Kuvanveistäjän tytär – tarua ja totta Tove Janssonin lapsuudesta

”*Kuvanveistäjän tytär* kertoo kyllä minun lapsuudestani, vaikka vähän olen tietenkin liisäillyt. Jos haluat, voin poimia esiin ne asiat,

jotka eivät todellakaan pidä paikkaansa”, kirjoitti Tove Jansson elämäkertansa kirjoittavalle norjalaiselle Tordis Ørjasaeterille maaliskuussa 1983. Elämäkerta oli suunnattu lapsille ja nuorille, jonka vuoksi Jansson suostui siinä avustamaan. Yleisesti hän toivoi elämäkertojen jäävän kuolemansa jälkeiseen aikaan. Kohderyhmän vuoksi teoksesta saattoi jättää politiikkaan ja rakkauselämään liittyvät asiat pois.

Tove Janssonin teos *Kuvanveistäjän tytär* ilmestyi 1968. Se oli hänen ensimmäinen teoksensa, joka ei kertonut muumeista. Jansson oli 54-vuotias, hänen isänsä oli kuollut kymmenen vuotta aiemmin, eikä 86-vuotiaalla äidillääkään ollut enää kuin pari elinvuotta jäljellä. Voisi ajatella, että olisi ollut muistelmien aika – mutta muistelmiaan hän ei kirjoittanut. *Kuvanveistäjän tytär* on ennen kaikkea taideteos, jossa Tove Jansson käyttää omaelämäkerrallista aineistoaan luodakseen ensimmäisen pääasiassa aikuisyleisölle suunnatun kaunokirjallisen teoksensa. Siinä hän pääsee käsittelemään taiteensa tärkeitä teemoja: rakkautta, perhettä, ihmissuhteita kaikessa moninaisuudessaan, sukupuolirooleja ja taiteilijuutta. Ei ihme, että teos tarjoaa lähes loputtoman aineiston erilaisille tulkinnoille – joita niin lukijat kuin kirjallisuudentutkijatkin ovatkin tehneet. Toisaalta lapsuuskuvauksen elävyys on houkuttanut erityisesti teoksen käännösten mainonnassa puhumaan muistelmateoksesta.

Boel Westin on huomauttanut, ettei teoksessa kertojaa koskaan kutsuta Toveksi,

Kuvanveistäjän tyttären alkuperäinen kansikuva edustaa hienosti teoksen henkeä: Per Olov Jansson on liittänyt isänsä ateljeesta Lallukan taiteilijakodissa ottamaansa kuvaan veljensä Larsin tyttären Sophian kuvan, joka on otettu paljon myöhemmin. Tärkeintä ei ole pilkuntarkka autenttisuus, vaan teoksesta välittyvä tunnelma. Kuva: ©Tove Janssonin kuolinpesä.

eikä vanhempia Viktoriksi ja Signeksi tai heidän lempinimillään Faffaniksi ja Hamiksi. Kuvanveistäjäisää kutsutaan vain pari kertaa Janssoniksi. Westin osoittaa kuinka Jansson oli kertonut jo tätä ennen vuosikymmenten ajan julkisuudessa tarinoita lapsuudestaan, jopa niin että hänellä oli muistiinpanoissaan valmiita vastauksia usein esitettyihin kysymyksiin. Isänsä

kuoleman jälkeen Jansson kirjoitti joitain tekstejä lapsuudestaan, mutta kertojaääni ei vielä ollut muotoutunut sellaiseksi kuin *Kuvanveistäjän tyttäressä*. Sysäys teoksen löytyy lopulta hänen kirjoittaessaan aikakauslehteen *Vi* kirjoituksen 'Vår magiska jul' (Tainomainen joulumme). Janssonin perheen suomalaisia ja riikinruotsalaisia perinteitä yhdistäneestä joulunvietosta kertova teksti johti uuden teoksen syntyyn.

Elämäkerturi Tordis Ørjasaeter sai Janssonilta selonteon ja pääsi myös haastattelemaan kirjailijaa. Jansson kertoi esimerkiksi, että "'Kultaisessa vasikassa' on totta kaikki muu paitsi vasikka". Hän rakensi isoisänsä Fredrik Hammarstenin kesäpaikkaan kuusimajaan kivistä pakanallisen ympyrän manatakseen esiin jotain epäpyhää. Mutta kuten Ørjasaeter huomauttaa, fiktiivinen aines teki tekstistä kaunokirjallisuutta pelkän lapsuusmuiston sijaan ja nostaa lapsen kokeman mustasukkaisuuden merkittäväksi teemaksi, jollaisena se säilyy koko teoksessa. Samalla tavoin teoksen tarinassa 'Jeremiah' käyttää pohjanaan ystäväystymistään ihan oikean kesäpaikan saarta tutkivan geologin kanssa, mutta lisää tarinaan naisen, jonka kautta pääsee käsittelemään lapsen tunteita. Fiktiivinen luo kertomuksen dramatiikan.

Jansson myös hyödynsi teoksessa omia muistojaan eri ajoilta. Esimerkiksi kertomuksen 'Lumi' turvallista tunnelmaa hän kuvaa autenttiseksi. Hän jäi kahden äitinsä kanssa lumen eristämäksi, mutta toteaa tapauksen

sattuneen hänen ollessaan jo noin 30-vuotias. Teoksen mieleenpainuvimpiin hahmoihin kuuluva Poppolino-äpinäkin oli Kattajanokan aikaa myöhäisemmältä ajalta. 1940-luvulla sodan jälkeen tavaroita hankittiin paljon vaihtokaupalla. Janssonin veljekset tarvitsivat veneeseen purjetta, jota sanottiin äpinäksi. Kun lehti-ilmoituksessa tarjottiin äpinaa vaihdettavaksi sellaiseen esineeseen, joka Janssoneilta löytyi, sisarukset lähtivät vaihtokaupalle. Kyseessä olikin oikea äpina. Se asui Janssonien luona **Lallukan taiteilijakodissa** sekä Tove Janssonin **ateljeessa Ullanlinnankadulla**.

Teoksessa kuvattu kotiapulainen Anna pohjautuu todelliseen henkilöön. Janssonit palkkasivat kotiapulaisen ensi kertaa 1919. Äpinalaisia heillä oli 1930-luvun alkuun asti. Anna Maria Eklund antoi ainakin nimensä teoksen Annalle, mutta tärkeintä ei ole vastaako kuvaus todellista henkilöä, vaan mitä Jansson halusi sanoa kirjoittamalla hahmon kapinallisen ja seksuaalisesti vapaan naisen kuvaksi. Anna on merkittävä hahmo teoksessa ja ilmentää hyvin taiteilijuudesta poikkeavaa kapinallisuutta. Kirjallisuudentutkija Maria Antas on nostanut esiin Annan roolin sukupuolten rajojen rikkojana teoksessa. Hän edustaa toisenlaista naiseutta kuin perheen äiti ja hänessä on sellaista vapautta, jota satujen prinsessoilla ei ole. Annan merkittävyys näkyy myös Janssonin 1988 teoksen uusintapainokseen piirtämässä kansikuvassa, jossa ovat Anna ja pieni Tove.

Joitain aivan keksittyjä hahmojakin teoksessa oli, kuten nimihenkilö tarinassa 'Täti jolla oli idea'. Kuvitteellinen kertomus antoi mahdollisuuden käsitellä sekä muisto- ja vanhempien työtä häirinneistä henkilöistä että käsitellä taiteeseen suhtautumista. Toisaalta lapsen elämään merkittävänä kuuluvaa koulunkäyntiä ei teoksesta löydy – koulu toi Janssonille ensisijaisesti kipeät kokemukset mieleen.

Kokonaisuudessaan *Kuvanveistäjän tytären* ”totuudellisuus” on muussa kuin siinä mitä todella tapahtui. Se on tosi kuvatessaan lapsuuden maagisuutta ja mielikuvituksen lentoa eli kaikkea sitä, mistä myöhemmin seurasi kirjailijuus.

Lapsuudenkoti – Luotsikatu 4

”Eräs maailman hauskeimmista ateljeekodeista”, kuvattiin Tove Janssonin lapsuudenkotiä *Hufvudstadsbladetin* jutussa 1927. Taiteilijakoti sai siis kuuluisuutta jo varhain. Sen maineen vahvisti tietenkin lopullisesti Tove Janssonin teos *Kuvanveistäjän tytär* (1968). Kodin ilmapiiri oli boheemin taiteellinen, taide oli etusijalla, vaikka äidin ansiotyö perhettä pitkälti elätti. Rahasta kotona ei puhuttu, eikä nuori Tove havainnut sen puutetta. Perheestä kirjoittanut taidehistorioitsija Erik Kruskopf on todennut perheen rooliaksi

vakiintuneen, että äiti symboloi aineellista turvallisuutta ja kodikkuutta, isä taas seikkailujen ja irrationalisten mahdollisuuksien maailmaa, jota Tove Jansson kutsui ”toisenlaiseksi turvallisuudeksi”.

Viktor Jansson ja Signe Hammarsten Jansson olivat muuttaneet Luotsikadun taloon alivuokralaisiksi jo kesäkuussa 1914. Tytär Tove syntyi 9.8.1914 Helsingissä. Syyskuussa 1915 perhe pääsi muuttamaan isompaan asuntoon, joka oli ateljeeksi suunniteltu. Suomen sisällissota katkaisi kotielämän. Viktor Jansson oli rintamalla valkoisten joukoissa, puoliso ja tytär Tukholmassa, jonne he olivat matkustaneet joulunviettoon 1917. Kesäkuussa 1918 isä kotiutettiin ja perhe palasi Katajanokalle.

Tove Janssonin lapsuudenkoti Luotsikatu 4:ssä. Kuva: Yehia Eweis / Helsingin kaupunginmuseo.

Tove Janssonin lapsuudenkoti oli yksi kolmesta ateljeesunnosta, jotka oli rakennettu Gustaf Estlanderin suunnittelemaan 1906 valmistuneeseen jugendtaloon. Ennen Janssonin perhettä ateljee oli kuullut muun muassa Hugo Simbergille. Aivan käytännöllinen neljännen kerroksen ateljeehuoneisto ei hissittömässä talossa ollut, sillä tarvikkeet täytyi tuoda portaita ylös ja valmiit taideteokset alas.

Noin 125 neliöinen ateljeekoti koostui ateljeesta, hallista, salongista, makuuhuoneesta ja keittiöstä. *Kuvanveistäjän tyttäressä* Tove Jansson kuvaa kotia:

”Sänkykamari on meidän ainoa oikea huoneemme keittiön lisäksi, minä tarkoitan että siinä on ovi. Mutta kaakeliuunia siellä ei ole. Siksi öljylampun täytyy palaa koko yö. – – Meillä on sänkykamarissa ikkuna, joka on ihan pyöreä. Kellään muulla ei ole pyöreätä ikkunaa.”

Rakennuksen lämmitys hoidettiin kaakeliuuneilla ja makuuhuone oli poikkeuksellinen uunittomuudessaan. Nykyään rakennuksen uuneista kaksi kolmasosaa on purettu. Huoneen löytää helposti talon

Alvar Cawén ja Viktor Jansson musisoimassa. Kuva on otettu Pariisissa, mutta he soittivat Katajanokallakin juhlissa, kuten *Kuvanveistäjän tyttärestä* selviää: ”Joskus minä heräsin yöllä maailman kauneimpaan musiikkiin, balalaikan- ja kitaransoittoon.”
Kuva: Museovirasto.